

MEVLÂNA FELSEFESİNDE MİSTİSİZM ARAYIŞININ İNANÇ TURİZMİ PERSPEKTİFİNDEN İNCELENMESİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA¹

Examining the Search for Mysticism in Mevlana's Philosophy from the Perspective of Faith Tourism: A Qualitative Research

Fahriye TOKAT

Selçuk Üniversitesi, Turizm Fakültesi

E-posta: fahriye.tokat@gmail.com

Orcid ID: 0009-0004-8159-525X

Dr. Öğr. Üyesi Münevver ÇİÇEKDAĞI

Selçuk Üniversitesi, Turizm Fakültesi

E-posta: mcicekdagi@selcuk.edu.tr

Orcid ID: 0000-0001-8195-1542

Öz

İnanç turizmi bağlamında önemli bir figür olan Mevlâna, mistik öğretileri ve felsefesiyle dünya genelinde geniş ilgi görmektedir. Çalışmanın konusu Mevlâna ve mistisizm olgusu arasındaki ilişkidir. Çalışmanın amacı; Mevlâna felsefesinde mistisizmin yerini ortaya koymak ve mistik öğretilerin bu düşünce sistemini nasıl şekillendirdiğini akademik bir perspektiften incelemektir. Bu doğrultuda araştırmada nitel araştırma yönteminden yararlanılmış, çeşitli disiplinlerde uzmanlaşmış akademisyenlerin görüşlerine başvurulmuştur. Alınan cevaplar içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Sonuçlara göre, katılımcıların büyük çoğunluğu Mevlâna'nın öğretilerinde mistisizmin önemli bir yeri olduğu ve bu öğretilerin bireyin manevi gelişiminde öncülük ettiği görüşündedir. Akademisyenlerin büyük oranda Mevlâna ve mistisizm konusunda çalışmadıklarını ifade etmeleri ve literatür incelemesinde de konuya ilişkin çalışmaya rastlanmamış olması bu çalışmayı önemli hale getirmektedir. Çalışmanın bu yönüyle akademiye katkı sağlayacağı ve rehberlik edeceği umulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Mevlâna, İnanç Turizmi, Mistisizm, Görüşme Tekniği

Abstract

Mevlana, a significant figure within the context of faith tourism, attracts global attention with his mystical teachings and philosophy. The subject of this study is the relationship between Mevlâna and the concept of mysticism. The aim of the study is to reveal the place of mysticism in Mevlana's philosophy and to examine how mystical teachings have shaped this thought system from an academic perspective. In this

¹ Bu çalışma 10-12 Ekim 2024 tarihinde Çeşme'de düzenlenen V. Uluslararası Gastronomi, Turizm ve Kùltür Çalışmaları Kongresinde özeti sözlü olarak sunulan çalışmanın geliştirilmiş halidir.

regard, qualitative research methods were employed, and the opinions of academics specialized in various disciplines were gathered. The responses were analyzed using the content analysis method. According to the results, the majority of participants believe that mysticism holds an important place in Mevlana's teachings and that these teachings play a leading role in the spiritual development of the individual. The fact that most of the academics stated they had not worked on Mevlâna and mysticism, and the absence of studies on this subject in the literature review, makes this study significant. It is hoped that the study will contribute to and guide the academic field in this respect.

Key words: Mevlana, Faith Tourism, Mysticism, Interview Technique

Giriş

Mistisizm, insanın görünen nesnelere ötesindeki gerçekliğe, sonsuzluğa ve birliğe ulaşma arzusuyla yaşadığı ruhsal deneyim ve bu deneyimi açıklayan öğretiler olarak tanımlanabilir (Kahveci, 2019: 162). Mistisizmin amacı, insanın hakikate ulaşmasıdır. Bu bağlamda, mistisizm, dünya üzerinde yaşarken sezgisel bir biçimde gerçekliğin ötesine geçerek metafizik âlemlerle ilişki kurma çabası olarak tanımlanabilir. Bu anlayış, mistisizmin temelini oluştururken, hakikate erişme arzusu sanat ve düşünce dünyasında da etkisini göstermiştir. Özellikle soyut sanatın öncü isimleri, bu düşünce doğrultusunda hakikatin peşine düşmüş ve madde ile mana arasındaki ilişkiyi araştırma gayesiyle görünmeyeni görünür kılma yolunda ilerlemişlerdir (Karter, 2024: 107).

İnsanın hakikate ulaşma düşüncesi, Mevlâna'nın felsefesinde de önemli bir yere sahiptir. Mevlâna, Türk kökenli bir aileden gelerek Belh'te doğmuş ve Yunan felsefesi ile Hint mistisizmini yakından takip etmiştir (Yıldız, 2024: 397). Kimi zaman bir filozof, kimi zaman bir sufi ya da mistik olarak anılan Mevlânâ Celaleddin Rumi hem eserleri hem de yaşamı ve kişiliği, birçok insanın ilgisini ve sevgisini cezbetmiş; dolayısıyla farklı disiplinlerde akademik araştırmaların odak noktası haline gelmiştir (Büyükkunal, 2014).

Bu çalışmanın konusu, Mevlâna'nın düşünce sisteminde mistisizmin nasıl bir yer tuttuğunu ve felsefi öğretilerini nasıl şekillendirdiğini akademisyenlerin bakış açılarından incelemektir. Mevlana'nın felsefesinde mistisizmi konu alan bu çalışmada öncelikle inanç turizmi, Mevlâna'nın hayatı ve felsefi öğretileri hakkında bilgi verilmiş, ardından mistisizmin Mevlâna'nın eserlerindeki yeri detaylandırılmıştır. Çalışma, Mevlana'nın felsefesinde mistisizmi derinlemesine ve çok yönlü bir bakış açısıyla ele alarak, mevcut literatürdeki boşlukları doldurmayı hedeflemektedir. Çalışmanın önemi, Mevlâna'nın felsefesinin ruhsal derinlikleri anlama ve bireylerin manevi yolculuklarını destekleme konusundaki katkısıyla, kültürel kimliklerin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacak nitelikte olmasıdır; ayrıca, akademisyenlere yöneltilen sorular, bulguları güçlendirerek konunun derinliğini artıracaktır.

İnanç Turizmi

Din, tarih boyunca insanların yaşamlarına yön veren temel unsurlardan biri olmuştur. Son yıllarda, din ile turizm arasındaki bağ giderek daha fazla dikkat çekmektedir. Camiler, kiliseler, katedraller ve dini törenler, turizmin önemli unsurları arasında yer almaktadır (Baltacı ve Aytemir, 2024: 3). Turistler, dini yapıları ziyaret ederek mekânsal, kültürel ve tarihî boyutlarda deneyimlemektedir. Tanrı rızasını kazanma ve günahlardan arınma arzusu, bireyleri kutsal hac mekânlarına yöneltmiş ve bu bağlamda "İnanç Turizmi" adı altında bir turizm türü gelişmiştir (Küçük, 2013: 124).

İnanç turizmi, bireylerin dini gereksinimlerini karşılamak ve inanç merkezlerini ziyaret etmek amacıyla gerçekleştirdikleri seyahatlerdir. Bu turizmin çekiciliğini, inanç önderlerinin yaşamış, ziyaret etmiş veya defnedilmiş oldukları mekanlar oluşturur (Çetin ve Önder, 2017: 71). İnanç turizmi, insanların inançlarını ifade etmek için kutsal yerleri ziyaret etmeleriyle başlamış ve zamanla kitlesel bir hareket haline gelmiştir (Dikici ve Sağır, 2012: 37). Alternatif turizm türlerinden biri olan inanç turizmi, bireylerin dini inançlarını yerine getirmek amacıyla, sürekli ikamet ettikleri yerlerden ayrılarak kutsal merkezlere gerçekleştirdikleri seyahatleri ifade etmektedir (Torun ve İsmailoğlu, 2024: 2). Buna ek olarak, insanların dini ibadet yerlerini ve kutsal kabul edilen doğal alanları ziyaret etmelerinin yanında, peygamber, aziz, evliya gibi dini şahsiyetlerin yaşadığı ya da gömülü olduğu mekanları görmeleri veya dini tören ve toplantılara katılmaları da inanç turizmi kapsamına girmektedir (Şahin, 2024: 226). Bireylerin dini motivasyonlarla gerçekleştirdikleri tüm seyahatler, dini festivaller, etkinlikler ve anma programları inanç turizminin çeşitlerini oluşturmaktadır (Deniz vd., 2024: 258).

İnanç turizmi, bireylerin dini inançlarına bağlı olarak kutsal mekânları ziyaret etme eğiliminden doğmaktadır. Bir yerin kutsal olarak kabul edilmesi, Tanrı tarafından seçilmesi, Tanrı'nın orada varlık göstermesi ya da gücünü sergilemesi ile ilişkilendirilmektedir (Karabulut ve Kaynak, 2016: 189). İnanç turizminin çekiciliğini artıran temel unsurlar, dini şahsiyetlerin yaşamış, ziyaret etmiş veya defnedilmiş oldukları mekânlardır. Mezarlar, türbeler, kiliseler ve tapınaklar, bu turizm türünde önemli birer çekim merkezi olarak öne çıkmaktadır (Gürdal, 2023: 12).

İnanç turizmi, tarihin en eski turizm türlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Orta Çağ'da Roma ve Kudüs gibi önemli destinasyonlarla öne çıkmış, 19. yüzyılda kitlesel turizm hareketlerinin artmasıyla birlikte yaygınlık kazanmıştır (Güzel, 2010: 90). Türkiye, doğal ve beşerî turistik değerler açısından son derece zengin bir ülke olup, Anadolu tarih boyunca farklı dinler ve medeniyetlerin buluşma noktası olmuştur (Harunoğulları, 2016: 187). Bu bağlamda, Türkiye'de inanç turizmi üzerine çalışmalar, 1995 yılında başlamış ve 1995-1998 yılları arasında yabancı tur operatörleri, basın mensupları, din adamları ve uzmanların katılımıyla "inanç turizmi" turları organize edilmiştir (Tapur, 2009: 477). Bu tür çalışmaların ardından, dünya genelinde ve ülkemizde inanç turizmi açısından birçok önemli merkez öne çıkmıştır. Türkiye'deki bu önemli merkezlerden biri en çok ziyaret edilen müzeler arasında yer alan Konya'daki Mevlâna Müzesi'dir (Çam ve Çılgınoğlu, 2020: 346).

Konya, Mevlâna'nın hoşgörü ve mistisizm anlayışıyla önemli bir turistik merkezdir. Öyle ki, 2005 yılında, Mevlâna ve sema UNESCO tarafından Dünya Mirası Listesi'ne eklenmiş; 2007 yılı ise yine UNESCO tarafından Mevlâna Yılı olarak ilan edilmiştir (Sarı, 2013: 175). Bu durum, Mevlâna Celaleddin-i Rumi'nin kaleme aldığı eserler ve insanları hiçbir ayırım gözetmeksizin sevgi ve hoşgörüye dayanan felsefesiyle dünya genelinde tanınan önemli bir sufi düşünür olduğunu göstermektedir (Kervankıran ve Eryılmaz, 2017: 282).

Mevlana'nın Hayatı ve Felsefesi

Mevlâna Celaleddin Rumi, Anadolu'nun sevgi ve hoşgörü felsefesinin simgesi olarak, hümanizm, mistisizm ve tasavvuf alanlarında öncülük eden büyük bir düşünür, filozof, bilim insanı ve şairdir (Kızbaz, 2008: 14). Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, 6 Rebû'l-evvel 604 (30 Eylül 1207) tarihinde Belh'te dünyaya gelmiştir (Arpaguş, 2007: 93). Asıl adı Muhammed olan Mevlâna, "Celaleddin" lakabıyla anılmaktadır. Kendisine ayrıca Hüdavendigâr, Şeyh, Rumi, Mevlevî, Hünkâr, Molla, Belhi ve Konevi gibi unvanlar da verilmiştir (Gül, 2014). "Mevlâna" unvanı, eski dönemlerde büyük alimlere verilen ve "efendimiz" anlamına gelen bir saygı ifadesidir (Şafak, 2004). "Rumi" lakabı ise Mevlâna'nın Anadolu'ya göç etmesinden ve hayatının büyük bir kısmını bu bölgede geçirmesinden kaynaklanmaktadır. Hüdavendigâr lakabı, onun batını ve zahiri ilimlerdeki derin bilgi birikimiyle ilişkilendirilmektedir. Mevlâna, 1240'lı yıllardan itibaren Konya'da dini ilimlere yönelik eğitim almaya başlamış ve bu süreçten sonra halkı dini konularda bilgilendirme görevini üstlenmiştir (Şahin, 2012: 7).

Türk-İslam düşünürü Mevlâna Celaleddin Rumi, eserleri ve düşünceleriyle Anadolu'da yaşayan Türk toplumunun dini hayatı üzerinde derin izler bırakmış, aynı zamanda çağının ötesine geçen düşünceleri sayesinde evrensel bir değer kazanmıştır. Mevlâna'nın düşünce yapısı, yaşadığı dönemin sosyo-kültürel ve tarihsel koşullarını aşmış ve zamanının ötesine geçmiştir. Eserleri ve kişiliği ile hem Doğu hem de Batı dünyasında saygın bir konum elde etmiştir (Çelik, 2002: 21). Mevlâna'nın en önemli eserleri arasında Dîvân-ı Kebîr ve Mesnevî ön plana çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Fîhi mâ Fîh, Mecâlis-i Seb'a ve Mektûbât gibi diğer kıymetli eserleri de mevcuttur. Mesnevî, altı cilt ve yaklaşık 25.700 beyitten oluşan, şariat ve hakikate dair temel konuları işleyen önemli bir tasavvufî eserdir (Erdem, 2024: 244). Yıllarca süren eğitimleri sayesinde lügat, tefsir, hadis ve fıkıh gibi alanlarda derin bilgi birikimine ulaşmış, döneminin önde gelen alimleri arasına girmiştir. Mevlâna, Şems-i Tebrizi ile tanıştıktan sonra vaaz ve irşat faaliyetlerinden uzaklaşarak Şems ile tasavvufi sohbetlere yönelmiş ve zamanla toplumsal yaşamdan çekilmiştir. Şems'in kaybolmasının ardından duyduğu derin üzüntüyü ise şiirleriyle ifade etmiştir (İnan, 2024: 26).

Türk kökenli bir aileden gelmesi ve günümüz Afganistan sınırları içinde bulunan Belh'te doğmuş olması, onun Yunan felsefesi ve Hint mistisizmi hakkında derin bilgi sahibi olmasına ve bu alanları yakından takip etmesine katkıda bulunmuş, önemli İslam filozoflarının eserlerini okuyarak onların düşüncelerinden etkilenmiştir. Mevlâna, insan, iman ve aşk felsefesini, Yunan ve Hint felsefesi başta olmak üzere yaptığı ciddi okumalar ve kazandığı bilgi birikimi üzerine inşa etmiştir (Yıldız, 2024: 397). Bu birikim, Mevlâna'nın dünya çapında büyük bir üne sahip mutasavvıf bir şair

olmasını sağlamıştır. Allah aşkına dayanan felsefesiyle Anadolu'da insanlığa yeni bir yol göstermiştir. Mevlâna'ya göre, gönül kavramı ve muhabbetle yaşamak, aşka ulaşmanın anahtarıdır. Onun her eyleminde sevgiyi ve muhabbeti inşa etme amacı açıkça görülmektedir (Alsaç, 2023: 166). Mevlâna, eserlerinde insanın iyi ve kötü niteliklerini, üstünlüğünü, özgürlüğünü ve sorumluluğunu ele alan bir mutasavvıftır. Onun perspektifi, Tanrı, evren, aşk, âşîğın durumu, sevgili, hayat, ölüm ve insan iradesi gibi konuları içerir (Kuşlu, 2024: 508). Örneğin, Mevlâna'nın öğretilerini, hikâyelerini ve felsefi düşüncelerini içeren Mesnevi, tasavvuf, mistisizm, ahlak ve din gibi konuları kapsamlı bir şekilde ele almaktadır (Arslan, 2023: 12). Mevlana'nın felsefesini daha iyi anlamak için birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bazıları aşağıdaki gibidir:

Arslanoğlu (2000), çalışmasında Mevlâna'nın aşk ve insan felsefesini, tasavvuf felsefesi bağlamında ele alarak analiz etmek amacıyla literatür taraması ve felsefi karşılaştırma yöntemlerini kullanmıştır. Çalışma, Mevlana'nın tasavvufi düşüncelerinin temellerini ve bu düşüncelerin insan anlayışı üzerindeki etkilerini detaylandırmaktadır. Arslanoğlu, Mevlana'nın sevgi ve aşk felsefesinin, insanın manevi olgunluğa ulaşmasında temel bir rol oynadığını ve bu felsefenin, insanı Tanrı ile bütünleşmeye yönlendirdiğini savunmaktadır. Çalışmanın bulguları, Mevlana'nın insan ve aşk anlayışının hem İslam tasavvufunu hem de evrensel insan sevgisini nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Makale, Mevlana'nın düşüncelerinin modern dünyada hala geçerliliğini koruyan bir insan ve aşk felsefesi sunduğunu vurgulamaktadır.

İspir (2007), çalışmasında Mevlâna Celaleddin Rûmî'nin insan ve aşk anlayışını, insanın olgunlaşma sürecinde aşkın rolünü incelemek amacıyla literatür taraması ve tasavvufi analiz yöntemlerini kullanmıştır. Araştırmada, Mevlânâ'nın sevgi ve aşk kavramlarını, insanın manevi gelişimi ve ilahi aşk ile bütünleşmesi bağlamında nasıl ele aldığı tartışılmıştır. İspir, Mevlânâ'nın aşkı, insanı olgunlaştıran ve onun ruhsal tekamülünü sağlayan bir güç olarak gördüğünü savunmaktadır. Çalışmanın bulguları, Mevlânâ'nın düşüncelerinde insanın kendini tanıması ve yaratılışındaki yüksek değeri keşfetmesinin, aşk yoluyla mümkün olduğunu ve bu aşkın, insanın ilahi olana ulaşmasında temel bir araç olduğunu ortaya koymuştur. Makale, Mevlânâ'nın insan ve aşk anlayışını, onun tasavvufi düşüncesi bağlamında detaylı bir şekilde değerlendirmektedir.

Yıldırım (2008), çalışmasında Mevlâna Celaleddin Rûmî'nin vahdet anlayışını ve bu anlayışın paradoksal söylemiyle nasıl ifade edildiğini incelemek amacıyla literatür taraması ve felsefi analiz yöntemlerini kullanmıştır. Çalışmada, Mevlâna'nın vahdet-i vücud yerine vahdet-i şuhud anlayışını benimsediği ve bu anlayışı şiirlerinde paradoksal ifadelerle nasıl dile getirdiği ele alınmıştır. Yıldırım, Mevlâna'nın vahdet-i şuhud anlayışının, evrendeki her şeyde Allah'ın tecellisini görme ve bu tecelliği algılama üzerine kurulu olduğunu savunmuştur. Çalışmanın bulguları, Mevlâna'nın paradoksal söyleminin, insanın aklını aşan mistik tecrübeleri ifade etmekte önemli bir araç olduğunu ve onun bu söylemiyle, tasavvufi düşüncenin derinliklerini şiirsel bir dille başarılı bir şekilde aktardığını göstermiştir. Makale, Mevlâna'nın vahdet

anlayışını ve bu anlayışın tasavvuf düşüncesindeki yerini derinlemesine değerlendirmektedir.

Kızbaz (2008), çalışmasında Mevlâna Celaleddin-i Rumi'nin felsefesini ve Türkiye'deki Mevlâna belgesellerinin bu felsefeyi nasıl yansıttığını incelemek amacıyla belgesel film analizleri ve karşılaştırmalı yöntemler kullanmıştır. Araştırmada, Türkiye'de üretilen ve ulusal ya da uluslararası kitlelere ulaşan Mevlâna konulu belgesellerin içerik, teknik özellikler ve anlatım yapıları ele alınmış, bu belgesellerin Mevlana'nın evrensel düşüncelerini ne derece yansıttığı sorgulanmıştır. Kızbaz, belgesellerin Mevlana'yı genellikle bir dünya insanı ve İslam medeniyetinin en büyük düşünürlerinden biri olarak tanıttığını, Sema ritüeli ve aşk kavramı gibi unsurların görsel estetikle birleştirilerek Mevlâna felsefesinin izleyiciye aktarıldığını savunmuştur. Çalışmanın bulguları, Mevlâna felsefesinin belgesel film üretimlerinde çeşitli teknik ve anlatım farklılıklarına rağmen, genel olarak başarılı bir şekilde yansıtıldığını göstermiştir. Makale, Mevlana'nın evrensel fikirlerinin belgesel sinema aracılığıyla nasıl temsil edildiğine dair önemli bir değerlendirme sunmaktadır.

Kahteran, N. (2009), Rumi'nin aşk felsefesini ve bu felsefenin dönemin İslami dönüşüm süreçleri üzerindeki etkisini incelemek amacıyla literatür taraması ve felsefi analiz yöntemlerini kullanmıştır. Çalışmanın bulguları, Rumi'nin eserlerindeki felsefi ve mistik kavramlar aşk anlayışının evrensel ve zamansız bir nitelik taşıdığını, kinsanların manevi yolculuklarında derin bir etkiye sahip olduğunu ve bireylerin kendini keşfetme ve manevi olgunlaşma süreçlerinde rehberlik ettiğini göstermiştir. Makale, Rumi'nin aşk felsefesini tarihsel bağlamı içinde ele alarak, onun günümüzdeki önemini ve etkisini vurgulamaktadır.

Toğuşlu (2011), çalışmasında "Mevlâna – Aşkın Dansı" adlı belgesel aracılığıyla Mevlâna Celaleddin Rumi'nin evrensel öğretilerini farklı dini inançlara sahip izleyiciler üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla göstergebilimsel analiz yöntemini kullanmıştır. Çalışmada, Saussure'ün göstergebilimsel yaklaşımı çerçevesinde, belgeselde kullanılan imgelerin ve sembollerin Hristiyan, Musevi ve Müslüman izleyicilerdeki çağrışımları incelenmiştir. Toğuşlu, Mevlana'nın felsefesinin, insanlık için ortak bir dil oluşturduğunu ve bu dilin, farklı inanç sistemlerine sahip bireyler arasında evrensel bir anlayış geliştirdiğini savunmuştur. Çalışmanın bulguları, Mevlana'nın öğretilerinin evrensel bir nitelik taşıdığını ve onun felsefesinin, izleyiciler üzerinde dinler üstü bir etki yaratarak, insani değerlerin öne çıkmasını sağladığını göstermiştir. Makale, Mevlana'nın hümanist ve barışçıl öğretilerinin, sanat aracılığıyla evrensel boyutta nasıl yorumlanabileceğine dair önemli değerlendirmeler sunmaktadır.

Boyacıoğlu ve Erdağ (2013), çalışmalarında Mevlâna Celaleddin Rumi ve La Fontaine'in eserlerinde hoşgörü algısını incelemek amacıyla literatür taraması ve karşılaştırmalı analiz yöntemlerini kullanmışlardır. Çalışmada, Mevlâna'nın Mesnevî'sinde ve La Fontaine'in fabllarında hoşgörünün nasıl ele alındığı ve bu iki büyük yazarın farklı zaman dilimlerinde ve kültürlerde yaşamalarına rağmen insan odaklı bir felsefeyi nasıl paylaştıkları incelenmiştir. Boyacıoğlu ve Erdağ, Mevlâna'nın dini hoşgörü anlayışını, La Fontaine'in ise evrensel ahlaki değerleri savunduğunu ve her iki yazarın da insancıl değerler üzerinden evrensel mesajlar sunduğunu

savunmuşlardır. Çalışmanın bulguları, Mevlâna ve La Fontaine'in hoşgörü kavramını, toplumların farklılıklarını bir arada barış içinde tutmanın anahtarı olarak gördüklerini ve bu anlayışın onların eserlerinde temel bir tema olarak öne çıktığını göstermiştir. Makale, iki yazarın hoşgörü üzerine inşa ettikleri felsefelerini detaylandırarak, bu kavramın evrensel bir değer olarak nasıl yorumlanabileceğini tartışmaktadır.

Yazoğlu (2017), çalışmasında Mevlânâ Celaleddin Rûmî'nin insan sevgisi anlayışını Batı düşüncesindeki hümanizmle karşılaştırmak amacıyla literatür taraması ve karşılaştırmalı analiz yöntemlerini kullanmıştır. Araştırmada, Mevlânâ'nın insanı Allah'ın isimlerinin bir aynası olarak gördüğü ve insanı Allah'tan kopuk bir şekilde ele almadığı vurgulanmıştır. Yazoğlu, Mevlânâ'nın hümanizmin aksine insanı evrenin merkezine yerleştirmedeğini, aksine insanı Allah ile olan bağlantısı üzerinden tanımladığını savunmuştur. Çalışmanın bulguları, Mevlânâ'nın insan sevgisi ve insanlık anlayışının, Batı düşüncesindeki seküler hümanizmden tamamen farklı olduğunu ve Allah'ın merkezde olduğu bir sevgi anlayışına dayandığını göstermiştir. Makale, Mevlânâ'nın düşünce dünyasında insanın değerini ve bu değerın Batı hümanizmiyle nasıl farklılık gösterdiğini derinlemesine incelemektedir.

Mahdieh (2017), çalışmasında Mevlâna Celaleddin Rumi'nin sevgi ve hoşgörüyü merkeze alan bir felsefe geliştirdiğini, onun ontolojisinin, evreni Tanrı'nın bir tezahürü olarak gördüğünü ve sevginin ilahi gücünü vurgulamaktadır. Literatür taraması yapılan makalede, Mesnevi ve Divan-ı Kebir eserlerinde, sevginin insanı Tanrı'ya yaklaştırdığını ve sınırlamalardan kurtardığı sonucuna ulaşılmıştır. Makalede, bu mistik sevgi anlayışının Mevlâna'yı tüm zamanların en büyük ruhani ve edebi şahsiyetlerinden biri yaptığı ve Mevlâna'nın öğretisinin, tüm insanları sevgi ve birlik içinde birleştirmeyi amaçladığı savunulmaktadır.

Bilen'in (2018), "Beauty Torn by a Prick of Thorn: Rumi's Philosophy of Human Love" adlı makalesinde, Mevlâna Celaleddin Rumi'nin sevgi felsefesi incelenmiştir. Mevlâna, sevginin insan varlığının temel bir özelliği olduğunu ve estetik ile etik bir erdem olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Ona göre, sevgi sadece arzu veya bencillik değildir; bilme ve yapmanın birliğini sağlar, insanı Tanrı'ya yaklaştırır. Bilen çalışmasının sonucunda, Mevlâna'nın sevgi felsefesini, insanları birlik ve barış içinde yaşamaya davet eden evrensel bir çağ olduğunu vurgulamıştır.

Sutekin ve Sert (2019), çalışmalarında Mevlevîlikteki nefis mertebelerinin Semâ ayininde sembolize ettiği renkleri incelemek amacıyla literatür taraması ve sembolik analiz yöntemlerini kullanmışlardır. Araştırmada, Mevlevî Semâ ayininde kullanılan renklerin, nefis mertebelerini temsil eden semboller olarak nasıl anlam kazandığı ve bu sembollerin tasavvufi anlamları detaylandırılmıştır. Sutekin ve Sert, Semâ ayininde her bir nefis mertebesinin farklı bir renk ile temsil edilmesinin, tasavvufi bir yolculuğun aşamalarını görsel olarak simgelediğini savunmuşlardır. Çalışmanın bulguları, renklerin Mevlevîlikte manevi olgunlaşmanın sembolik bir ifadesi olarak kullanıldığını ve bu renklerin Semâ ayinindeki anlamlarının, dervişlerin içsel yolculuğuna ışık tuttuğunu göstermiştir. Makale, Mevlevîlikte renk sembolizminin tasavvufi eğitimde ve manevi gelişimde nasıl bir rol oynadığını derinlemesine incelemektedir.

Seyed-Gohrab (2020), Rumi'nin geleneksel dini kurallara karşı olan şiirsel felsefesini incelemek amacıyla edebi analiz ve felsefi yöntemler kullanmıştır. Çalışmanın bulguları, Rumi'nin şiirlerinde geleneksel dini ve ahlaki kurallara meydan okuduğunu ve bu yolla bireyin manevi özgürlüğünü vurguladığını göstermiştir. Seyed-Gohrab, Rumi'nin antinomian felsefesinin, bireyin içsel deneyimlerine ve mistik aydınlanmaya ulaşmasına olanak tanıdığını savunmuştur. Makale, Rumi'nin şiirsel eserlerini ve felsefi düşüncelerini derinlemesine ele alarak, antinomianizmin onun mistik öğretisindeki yerini ve önemini vurgulamaktadır.

Yaylı (2020), çalışmasında Mevlâna Celaleddin Rûmî'nin düşüncesinde felsefenin rolünü ve hakikate ulaşma yöntemlerini incelemek amacıyla literatür taraması ve felsefi analiz yöntemlerini kullanmıştır. Çalışmada, Mevlâna'nın akıl ve gönül arasında kurduğu denge üzerinde durulmuş, aklın hakikate ulaşmada yetersiz kaldığı ve gerçek bilginin ancak gönül yoluyla elde edilebileceği vurgulanmıştır. Yaylı, Mevlâna'nın felsefeye eleştirel bir yaklaşım sergileyerek, aklın sınırlarını aşan ilahi hakikatin ancak aşk ve gönül yoluyla kavranabileceğini savunduğunu belirtmiştir. Çalışmanın bulguları, Mevlâna'nın hakikat arayışında akli önemli bir yeti olarak görmesine rağmen, gönlün rehberliğinin nihai öneme sahip olduğunu ve hakikate ulaşmanın ancak aşk ile mümkün olabileceğini göstermiştir. Makale, Mevlâna'nın düşünce dünyasında felsefenin yerini derinlemesine analiz ederek, bu unsurların tasavvufi düşüncede nasıl konumlandığını ortaya koymaktadır.

Yıldırım (2021), çalışmasında tasavvuftaki sürekli yaratılış nazariyesinin Mevlânâ Celaleddin Rûmî'nin şiirlerindeki izlerini incelemek amacıyla literatür taraması ve edebi analiz yöntemlerini kullanmıştır. Araştırmada, Mevlânâ'nın Mesnevî, Divân-ı Kebîr ve Fîhi Mâ Fîh gibi eserlerinde sürekli yaratılış düşüncesinin nasıl ifade edildiği ele alınmıştır. Yıldırım, Mevlânâ'nın, her an yeniden yaratma fikrini, vahdet-i vücûd anlayışı çerçevesinde ele aldığını ve bu fikrin Mevlânâ'nın şiirlerinde metaforik anlatımlarla işlendiğini savunmuştur. Çalışmanın bulguları, Mevlânâ'nın varlık anlayışında her an yeniden yaratma kavramının önemli bir yer tuttuğunu ve bu anlayışın, Mevlânâ'nın tasavvuf düşüncesinin temel taşlarından biri olduğunu göstermiştir. Makale, Mevlânâ'nın sürekli yaratılış nazariyesini şiirlerinde nasıl işlediğini ve bu düşüncenin tasavvufi düşüncedeki yerini derinlemesine değerlendirmektedir.

Kayışlı ve Önal (2022), çalışmalarında Mevlâna'nın aşk felsefesini ve bu felsefenin kendini gerçekleştirme süreci üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla literatür taraması ve felsefi analiz yöntemlerini kullanmışlardır. Çalışmada, Mevlâna'nın düşünce sisteminde, insanın ilahi aşk aracılığıyla kendi özüne ulaşma çabasının, manevi olgunluğa erişmek için gerekli olduğu savunulmuştur. Kayışlı ve Önal, Mevlana'nın aşk kavramını, insanın içsel çatışmalarını aşarak ruhsal bir dönüşüm yaşaması ve nihai olarak 'insan-ı kâmil' mertebesine ulaşması sürecinde temel bir unsur olarak ele almıştır. Çalışmanın bulguları, aşkın, Mevlâna'nın düşünce sisteminde insanın ruhsal gelişiminde vazgeçilmez bir rol oynadığını ve bu sürecin, ilahi aşkın insanı hakikate ulaştıran bir araç olarak görüldüğünü ortaya koymuştur. Makale, Mevlana'nın aşk felsefesini merkeze alarak, insanın kendi manevi potansiyelini gerçekleştirme sürecini derinlemesine değerlendirmektedir.

Turhan (2024), çalışmasında Mevlânâ Celaleddin Rûmî'nin 13. yüzyıldan bu yana Batı'da nasıl algılandığını ve modern dönemde özellikle Roger Housden'ın Chasing Rumi adlı eseri üzerinden Yeni Çağ Tasavvufunun nasıl yorumlandığını incelemek amacıyla sosyolojik ve politik analiz yöntemlerini kullanmıştır. Çalışma, kapitalizmin ve neoliberalizmin, bireylerin dini bağlamdan kopuk bir maneviyat arayışına yönelmesine nasıl yol açtığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Turhan, Yeni Çağ Tasavvufunun, geleneksel tasavvuf köklerinden farklılaştığını ve Rûmî'nin öğretilerinin bu bağlamda yeniden yorumlandığını savunmaktadır. Çalışmanın bulguları, Rûmî'nin Batı'da dini bağlamından kopararak popülerleştiğini ve bu popülerliğin, modern insanın psikolojik ve ruhsal ihtiyaçlarına cevap verme amacıyla şekillendiğini göstermektedir. Makale, neoliberalizm ve Yeni Çağ Tasavvufu arasındaki ilişkileri derinlemesine inceleyerek, modern Batı toplumunda Rûmî'nin yeniden yorumlanma sürecini ele almaktadır.

Kuşlu (2024), çalışmasında Mevlânâ Celaleddin Rûmî'nin iyilik ve kötülük kavramlarını insanın yaratılışı bağlamında ele alarak analiz etmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla literatür taraması ve tasavvufi analiz yöntemlerini kullanarak, Mevlânâ'nın Mesnevî ve Fihî Mâ Fih gibi eserlerindeki iyilik ve kötülük anlayışını incelemiştir. Kuşlu, Mevlânâ'nın, insanın seçkinliğini ve irade gücünü, iyilik ve kötülük arasında seçim yapabilme yetisiyle değerlendirdiğini vurgulamaktadır. Çalışmanın bulguları, Mevlânâ'nın iyiliği ilahi bir rahmet olarak gördüğünü, kötülüğü ise insanın iradesiyle bağlantılı olarak anlamlandırıldığını göstermektedir. Makale, Mevlânâ'nın iyilik ve kötülük meselelerine yaklaşımını, insanın iradesi ve sorumluluğu bağlamında derinlemesine analiz ederek, bu kavramların tasavvuf düşüncesindeki yerini değerlendirmektedir.

Atasever (2024), çalışmasında Mevlâna Celaleddin-i Rumi'nin düşüncelerini varoluşçu psikoterapi yöntemi ile ilişkilendirerek incelemeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda, varoluşçu psikoterapinin temel kavramları olan ölüm, özgürlük, yalıtım ve anlamsızlık konuları ele alınmış ve Mevlâna'nın eserlerinde bu kavramlara nasıl yaklaşıldığı analiz edilmiştir. Atasever, Mevlâna'nın ölüm kavramını, ruhun özgürlüğe kavuşması ve hakiki sevgiliye ulaşma olarak gördüğünü, özgürlük anlayışında ise insanın iradesini kullanarak anlamlı bir yaşam sürmesinin önemini vurguladığını belirtmektedir. Çalışmanın bulguları, Mevlâna'nın düşüncelerinin varoluşçu psikoterapinin temel kavramlarıyla örtüştüğünü ve modern psikoterapi uygulamalarına katkı sağlayabileceğini göstermektedir. Makale, Mevlâna'nın düşünce dünyasını, modern psikoterapi kavramları ışığında derinlemesine inceleyerek, bu düşüncelerin günümüz psikoterapi yöntemlerine nasıl entegre edilebileceğini ortaya koymaktadır.

Yukarıdaki çalışmalar incelendiğinde, literatürdeki araştırmaların Mevlâna Celaleddin Rûmî'nin felsefesini, özellikle insan ve aşk anlayışı, manevi olgunlaşma süreçleri, vahdet düşüncesi, hoşgörü ve sevgi temaları çerçevesinde derinlemesine ele aldığı görülmektedir. Bu çalışmalar, Mevlâna'nın sevgi ve aşk felsefesinin, insanın Tanrı ile bütünleşmesinde ve manevi gelişiminde temel bir rol oynadığını vurgulamakta ve onun düşüncelerinin hem İslam tasavvufunda hem de insanlık sevgisi üzerine kurulu düşünce sistemlerinde nasıl bir yer tuttuğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca,

Mevlâna'nın öğretilerinin modern dünyada farklı kültürel bağlamlarda nasıl yorumlandığına dair analizler, onun fikirlerinin günümüzde de geçerliliğini koruyan evrensel değerler sunduğunu göstermektedir. Literatürdeki çalışmaların büyük çoğunluğunun, Mevlâna'nın insan sevgisi, ilahi aşk ve manevi özgürlük anlayışının, bireylerin içsel gelişimi ve toplumlar arası hoşgörüyü artırma potansiyeline odaklanıldığı görülmektedir.

Mistisizm

Mistisizm terimi, Türk Dil Kurumu'na göre gizemcilik anlamına gelmektedir (www.tdk.gov.tr). Grekçe "sır" anlamına gelen "mistisizm" kelimesi, "musterion" kökünden türemiş olup, etimolojik olarak Grekçe'deki "muein" fiiliyle ilişkilendirilmiştir ve bu fiil, sessizliği temsil etmek amacıyla ağzı ve gözleri kapamak anlamını taşımaktadır (Bayram, 2002: 16). Mistisizm, insanı ilahi olanla buluşturan, gözle görülemeyen veya doğrudan kanıtlanamayan bir kaynaktır (Akay Şumnu, 2023: 255). Bununla birlikte, mistisizm gizli inançları ve dini deneyimlerin tamamını veya bir bölümünü ifade eder. Klasik Yunan ve Helenistik Dönem'de "myein" kökünden gelen "mystes" terimi, sırları koruyan kişiyi tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Bu terim, daha sonraları Hristiyanlar tarafından gizli ve içsel dini tecrübeyi tanımlamak için benimsenmiştir (Kaval, 2015: 557). Mistisizm kavramının kökeni Eleusinian ritüellerine dayanmaktadır ve bu ritüellerle bağlantılı sırları ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Dionysius Areopagite, Theologia Mystica (Mistik Teoloji) adlı eserinde bu terimi ilk kez kullanan kişidir (Noyan, 2013: 2). Zaman içerisinde mistisizm kavramı çeşitli açılardan incelenmiş ve farklı anlamlar kazanmıştır. Mistisizm, görünmeyen ve kanıtlanamayan bir kaynaktan insanları ilahi olana yaklaştıran bir olgu olarak değerlendirilmektedir (Dede, 2023: 75-76). Bu bağlamda, mistisizmin temel amacı, ruhun bütün enerjisini doğüstü bir varlığa yönlendirmektir (Doğan, 2023: 364). Terminolojik olarak mistisizm, mistik deneyim ve şuur kavramlarını içermektedir. Mistik şuur, herhangi bir fikir barındırmayan ve şekilsiz bir bilinç durumunu ifade ederken, mistik deneyim ise doğrudan yaşanan ve elde edilen tecrübeyi tanımlar. Mistisizm, ruhsal ve içsel bir perspektife odaklanan bir felsefi veya inanç sistemidir (Sunar, 1966: 1). Felsefi mistisizm ile dini mistisizm, birbirinden farklı kavramlardır. Aralarındaki fark, bir sistemin varlığı ve yokluğu ile ilişkilendirilebilir. Dini mistisizm, akli tatmin etme zorunluluğuna sahip değilken, felsefi mistisizm, aklın kavrayamayacağı hakikatler üzerine rasyonel bir sistem inşa etmek zorundadır (Kök, 2001).

Dinî inançlar ile mistik deneyimler arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Dinî inançlar, genel olarak Tanrı'ya, doğüstü güçlere veya kutsal varlıklara yönelik bir inancı ifade ederken, mistisizm daha derin ve kişisel bir deneyimi işaret etmektedir. Mistisizm, çoğunlukla ana akım dinî öğretilerle ilişkilendirilse de bu öğretilerin ötesine geçen bir inanç ve uygulama biçimini temsil eder. Evrenin ve hayatın daha derin bir anlam taşıdığına inanma biçiminde tanımlanan mistisizm, mistik deneyimle desteklenir. Mistik deneyim, bireyin kendisini yüce bir güçle birleşmiş hissettiği yoğun bir içsel yaşantıdır (Esel, 2009:194). Bu bağlamda, mistik deneyim gerçekliği ve Tanrı'yı doğrudan algılayan bir yaşantıdır. Mistik bilinç, zihinsel olmayan bir farkındalık

biçimidir ve görünen dünyanın ötesinde, görünmeyen bir bilincin temelinde yer alır. Gerçekliği doğrudan algılayan bu bilinç, duygu, düşünce ya da kavram barındırmaz; bu nedenle, zihinsel bir bilinçten farklıdır (Sunar, 1979).

Mistisizm, duyuşsal algılarımızın ötesinde var olan ve zihnimizin doğal durumu içinde gizlenen, özüne erişilemeyen doğaüstü inançların hâkim olduğu bir perspektif olarak kabul edilmektedir (Akarsu, 1984). Ayrıca, insanın içindeki ruh kıvılcımı ilahi bir nitelik taşır ve birey, kendi özüne eriştiğinde Tanrı ile bütünleşir. İnsan, Tanrı'ya karşı duran bir varlık değil; aksine, Tanrı ile ortak bir varlıktır. İnsan ile Tanrı arasında potansiyel bir yakınlık bulunmaktadır. Mistisizm, aslında Tanrı'nın bilgisini temsil eder; Tanrı ile birleşerek onunla birlikte olma bilgisi olarak nitelendirilebilir. Gerçek bir mistik, yalnızca Tanrı'dan bahseden kişi değil, Tanrı'ya erişen kişidir. Bu birliğin kanıtı yalnızca bilgi değil, bilgi ile var olmaktır (Kahveci, 2019:876).

Bu anlayış doğrultusunda, mistisizmi ele alan çeşitli akademik çalışmalar, bu felsefenin farklı yönlerini aydınlatmaktadır. Aşağıda, mistisizmi konu alan çalışmalardan bazı örnekler sıralanmıştır;

Edsman (1970), mistisizmin tarihsel ve çağdaş yönlerini incelemek amacıyla tarihsel analiz ve karşılaştırmalı yöntemler kullanmıştır. Çalışmanın bulguları, mistisizmin hem geçmişte hem de günümüzde çeşitli kültür ve dinlerde önemli bir rol oynadığını ve manevi deneyimlerin evrensel bir olgu olduğunu göstermiştir. Edsman, mistisizmin zaman ve mekân içinde farklılık gösterse de temel yapısının ve birey üzerindeki etkilerinin benzer olduğunu savunmuştur. Makale, mistisizmin tarihsel gelişimini ve çağdaş uygulamalarını ele alarak, bu olgunun insan deneyimindeki sürekli ve evrensel önemini vurgulamaktadır.

Sayın (2016), çalışmasında tasavvuf, mistisizm ve maneviyatçılığın ontolojik açıdan karşılaştırılmasını incelemek amacıyla literatür taraması ve karşılaştırmalı analiz yöntemlerini kullanmıştır. Çalışmada, tasavvufun İslam'ın manevi yönü olarak nasıl bir sistematik yapı sunduğu ve diğer mistik yaklaşımlardan nasıl ayrıldığı tartışılmıştır. Sayın, tasavvufun sistematikliği, ilahi kaynağa dayanan yapısı ve manevi değerler üzerinde derinlemesine bir etki yarattığını savunmuştur. Çalışmanın bulguları, tasavvufun, diğer mistik akımlara göre daha kapsamlı ve bütüncül bir manevi yaşam sunduğunu göstermiştir. Makale, tasavvufun ontolojik derinliğinin ve manevi yaşamdaki yerinin daha iyi anlaşılması için önemli değerlendirmeler yapmaktadır.

Çelepi (2017), çalışmasında Türk mistisizm geleneğinde Yunus Emre'nin sırra erme sürecini incelemek amacıyla literatür taraması ve mistik analiz yöntemlerini kullanmıştır. Araştırmada, Yunus Emre'nin İslam mistisizmi çerçevesinde manevi yolculukları ve içsel aydınlanma süreci detaylandırılmıştır. Çalışmanın bulguları, Yunus Emre'nin sırra erme sürecinin, onun İslamiyet öncesi Türk mistisizminin etkisi altında şekillendiğini ve bu sürecin, Yunus Emre'nin manevi olgunluğa ulaşmasında merkezi bir rol oynadığını göstermiştir. Çelepi, Yunus Emre'nin mistik deneyimlerinin, Türk mistisizminde önemli bir yer tuttuğunu ve onun düşüncelerinin İslam tasavvufuna katkı sağladığını savunmuştur. Makale, Yunus Emre'nin mistik yolculuğunun ve sırra erme sürecinin Türk kültürel belleği üzerindeki etkilerini inceleyerek, bu sürecin Türk mistisizmine olan katkılarını değerlendirmektedir.

Di Biase, (2018), Iris Murdoch'un Platonik mistisizminin ahlaki yaşam üzerindeki etkilerini incelemek için literatür taraması ve felsefi analiz yöntemlerini kullanmıştır. Çalışmanın bulguları, Murdoch'un mistisizminin ahlaki doğruluk ve iyilikle derin bir bağlantı kurduğunu ve bireyin kendini aşma sürecinde önemli bir rol oynadığını göstermiştir. Di Biase, Murdoch'un Platon'dan esinlenen mistik düşüncesinin, bireyin ahlaki gelişimini ve erdem arayışını desteklediğini ve Platonik ideallerin modern etik düşünceye entegre edilebileceğini savunmuştur.

Imran ve Hussain (2019), Muriel Maufroy'un "Rumi's Daughter" adlı eserinde mistik deneyimlerin olumlu çözülme üzerindeki etkilerini psikolojik açıdan incelemek amacıyla nitel analiz yöntemlerini kullanmıştır. Çalışmanın bulguları, mistik deneyimlerin bireylerin psikolojik gelişiminde olumlu çözülmeye yol açtığını ve bu süreçte bireyin kendini yeniden yapılandırmasına katkı sağladığını göstermiştir. Yazarlar, mistik deneyimlerin bireylerin içsel dönüşüm ve manevi olgunlaşma süreçlerinde önemli bir rol oynadığını savunmuştur. Makale, Muriel Maufroy'un eseri üzerinden mistik deneyimlerin psikolojik boyutlarını ele alarak, olumlu çözümlenin nasıl gerçekleştiğine dair önemli değerlendirmeler yapmaktadır.

Temiztürk (2019), çalışmasında Bingenli Hildegard'ın Hıristiyan mistisizmi üzerindeki etkilerini Kilise, mistisizm ve feodalite perspektifinden incelemek amacıyla tarihsel analiz ve literatür taraması yöntemlerini kullanmıştır. Araştırmada, Hildegard'ın mistik vizyonları, Kilise ile olan ilişkileri ve Orta Çağ'daki toplumsal ve dini yapılar üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Temiztürk, Hildegard'ın mistisizminin, Kilise'nin dogmatik sınırları içinde kalarak reform çağrılarını dile getirmesi ve rahiplere yönelik eleştirileri ile dikkat çektiğini savunmuştur. Çalışmanın bulguları, Hildegard'ın mistisizminin Orta Çağ Hıristiyanlığına yeni bir perspektif sunduğunu ve onun etkilerinin günümüzde de devam ettiğini göstermiştir. Makale, Hildegard'ın mistik vizyonlarının ve dini reform çabalarının Hıristiyan mistisizmi ve Kilise üzerindeki uzun vadeli etkilerini derinlemesine analiz etmektedir.

Scholem (2020), dini otorite ve mistisizm arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla tarihsel analiz ve karşılaştırmalı yöntemler kullanmıştır. Çalışmanın bulguları, mistisizmin dini otoriteyle olan etkileşiminde hem çatışma hem de uyum örneklerinin bulunduğunu ve mistik deneyimlerin dini yapıların içinde farklı şekillerde yer aldığını göstermiştir. Scholem, mistisizmin dini otoriteyi sorgulama ve dönüştürme potansiyeline sahip olduğunu savunmuştur. Makale, dini otorite ve mistisizm arasındaki dinamikleri tarihsel ve çağdaş perspektiflerden ele alarak, bu ilişkinin dinin gelişimindeki önemini vurgulamaktadır.

Jones (2020), çalışmasında mistisizm felsefesinde yapılandırmacılık ve bunun mistik deneyimlerin doğasına etkisini incelemek amacıyla literatür taraması ve eleştirel analiz yöntemlerini kullanmıştır. Çalışma, mistik deneyimlerin kültürel ve dilsel yapılar tarafından şekillendirildiği iddiasını tartışmakta ve bu iddianın mistik deneyimlerin evrenselliğini nasıl etkilediğini ele almaktadır. Jones, yapılandırmacılığın mistik deneyimlerin gerçekliğini sorguladığını ve bu deneyimlerin tamamen kültürel bir yapı olduğunu savunduğunu belirtmektedir. Çalışmanın bulguları, mistik deneyimlerin kültürel bağlamdan tamamen bağımsız olamayacağı, ancak bazı deneyimlerin yapılandırmacılığın öne sürdüğü kadar kültürel olarak şekillendirilmeyebileceğini

göstermektedir. Makale, mistik deneyimlerin doğası ve bu deneyimlerin kültürel ve felsefi yapılandırmaları arasındaki ilişkiyi derinlemesine incelemekte ve bu alandaki tartışmalara katkı sağlamaktadır.

Güb (2021), çalışmasında kavramsız mistik deneyimlerin doğasını ve bu deneyimlerin ortak bir öz taşıyıp taşımadığını incelemek amacıyla literatür taraması ve fenomenolojik analiz yöntemlerini kullanmıştır. Çalışmada, mistik deneyimlerin farklı kültürel ve dini bağlamlarda nasıl benzer bir çekirdek yapıya sahip olabileceği ve bu yapıların nasıl yorumlandığı ele alınmıştır. Güb, mistik deneyimlerin yüzeyde farklılık gösterse de derinlerde ortak bir öz içerdiğini ve bu özün kavramsal olmayan bir deneyim biçimi olarak anlaşılması gerektiğini savunmuştur. Çalışmanın bulguları, mistik deneyimlerin, bireyin önceden sahip olduğu dini veya kültürel kavramlardan bağımsız olarak bir temel öz barındırdığını ve bu özün, farklı yorumlarla şekillense de deneyimlerin ortak bir çekirdek etrafında birleştiğini göstermiştir. Makale, mistik deneyimlerin farklı dinler ve kültürler arasında nasıl evrensel bir çekirdeğe sahip olabileceğine dair önemli felsefi değerlendirmeler sunmaktadır.

Wainwright (2021), çalışmasında mistik deneyimlerin çeşitliliğini ve bu deneyimlerin felsefi açıdan değerlendirilmesini incelemek amacıyla literatür taraması ve karşılaştırmalı analiz yöntemlerini kullanmıştır. Araştırmada, mistik bilinç türleri arasındaki farklılıklar ve bu bilinç durumlarının dini ve felsefi sistemlerle olan ilişkileri ele alınmıştır. Wainwright, mistik deneyimlerin, özellikle teistik mistisizmin, aşkın bir varlıkla kurulan derin bir bağ olarak anlaşılması gerektiğini savunmuştur. Çalışmanın bulguları, mistik deneyimlerin kültürel ve dini bağlamlarına göre farklı şekillerde tezahür ettiğini, ancak hepsinin temelinde varoluşsal bir arayış olduğunu göstermiştir. Makale, mistisizmin felsefi değeri ve bu tür deneyimlerin epistemolojik geçerliliği üzerine önemli değerlendirmeler yapmaktadır.

Sanders ve Zijlmans (2021), çalışmalarında psikedelik bilimin mistisizmle olan ilişkisini ve bu ilişkinin bilimsel araştırmalara getirdiği zorlukları incelemek amacıyla literatür taraması ve eleştirel analiz yöntemlerini kullanmışlardır. Araştırmada, mistisizm çerçevesinin psikedelik deneyimleri açıklamada yaygın olarak kullanıldığını ancak bu durumun bilimsel araştırmalar üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği tartışılmıştır. Yazarlar, mistisizmin bilimsel olmayan, doğüstü inanç sistemleriyle ilişkilendirilmesinin, psikedelik bilimde araştırma bulgularını yanlış yönlendirebileceğini ve bu türden bir karışıklığın, psikedelik terapilerin etkinliği üzerine yanlış beklentiler yaratabileceğini savunmuşlardır. Çalışmanın bulguları, psikedelik araştırmalarda mistik kavramların kullanımının yeniden değerlendirilmesi ve bu alanın daha seküler ve bilimsel bir çerçeveye oturtulması gerektiğini göstermiştir. Makale, psikedelik bilimde mistisizmden uzaklaşarak daha sağlam ve bilimsel temellere dayanan araştırma modelleri geliştirilmesi gerektiğine dair önemli değerlendirmeler sunmaktadır.

Spencer (2021), çalışmasında dini bakış açısından mistisizmin zorluklarını ve potansiyelini incelemek amacıyla literatür taraması ve teolojik analiz yöntemlerini kullanmıştır. Çalışmanın bulguları, mistisizmin dinde inanç ve deneyim arasındaki ilişkiyi derinleştirdiğini ve manevi gelişim için önemli bir araç olduğunu göstermiştir. Spencer, mistisizmin dini teolojiyle uyumlu olabileceğini ve inananlar için derin bir

manevi deneyim sunabileceğini savunmuştur. Makale, mistisizmin modern dinde nasıl uygulanabileceğine dair önemli değerlendirmeler yapmaktadır.

Tamer (2022), çalışmasında Güneydoğu Asya dinlerinin batını boyutlarını ve bu dinlerin İran'ın Şii mezhebiyle olan ilişkisini incelemek amacıyla literatür taraması ve tarihsel analiz yöntemlerini kullanmıştır. Araştırmada, Güneydoğu Asya'da bulunan Şamanist ve mistik öğretilerin, İslam'ın heterodoks yorumları ile nasıl bütünleştiği ve bu durumun bölgedeki İslami uygulamaları nasıl etkilediği ele alınmıştır. Tamer, Güneydoğu Asya'da bu öğretilerin, Şii inancıyla birleşerek heterodoks bir İslam anlayışı yarattığını ve İran'ın bu durumu kendi siyasi amaçları doğrultusunda kullanmaya çalıştığını savunmuştur. Çalışmanın bulguları, Güneydoğu Asya dinlerinin batını yönlerinin Şii ile olan etkileşiminin, İran'ın bölgedeki etkisini artırma çabalarıyla birleştiğini göstermiştir. Makale, bu etkileşimlerin Güneydoğu Asya'daki dini ve kültürel yapılar üzerindeki etkilerini derinlemesine değerlendirmektedir.

Marshall (2022), mistik deneyimlerin gerçekliğe erişim sağlayıp sağlamadığını incelemek amacıyla felsefi analiz ve karşılaştırmalı yöntemler kullanmıştır. Çalışmanın bulguları, mistik deneyimlerin bireylerin algısında ve gerçeklik anlayışında derin değişimlere yol açtığını ve bu deneyimlerin gerçekliğe dair yeni perspektifler sunduğunu göstermiştir. Marshall, mistik deneyimlerin subjektif doğasına rağmen, bu deneyimlerin bireylere daha derin ve anlamlı bir gerçeklik katmanı sağladığını savunmuştur. Makale, mistik deneyimlerin doğasını ve bu deneyimlerin gerçeklikle olan ilişkisini ele alarak, bu olgunun insanın gerçeklik algısındaki önemini vurgulamaktadır.

Dede (2023), çalışmasında Molla Sadrâ'nın Tanrı anlayışını mistisizm perspektifinden incelemek amacıyla literatür taraması ve felsefi analiz yöntemlerini kullanmıştır. Araştırmada, Molla Sadrâ'nın Tanrı kavramına dair geliştirdiği düşünceler ile mistik tecrübe arasındaki ilişki ele alınmıştır. Çalışmanın bulguları, Molla Sadrâ'nın Tanrı anlayışının, mistisizm ile derinleştirilmiş bir kavrayış sunduğunu ve Tanrı'nın varlığını idrak etme sürecinde içsel yoğunlaşmanın önemini vurguladığını göstermiştir. Dede, mistisizmin, Tanrı ile kişisel ve derin bir bağ kurma sürecinde kritik bir rol oynadığını savunmuştur. Makale, Molla Sadrâ'nın Tanrı kavramını mistik bir bağlamda ele alarak, İslam felsefesi ve mistisizm arasındaki etkileşimi derinlemesine değerlendirmektedir.

Yapılan literatür taraması, mistisizmin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde evrensel bir olgu olduğunu ve çeşitli din, kültür ve felsefi sistemlerde önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Farklı geleneklerde mistisizmin ifade edilme biçimleri değişiklik gösterse de tüm çalışmalar manevi deneyimlerin bireyin içsel dönüşümüne ve derin bir anlam arayışına katkı sağladığı konusunda ortak bir sonuca ulaşmıştır. Özellikle tasavvuf gibi sistemler bireyin ilahi bir kaynağa bağlanarak manevi olgunlaşmasını sağlarken, Batı'daki Platonik ve Hristiyan mistisizmi ahlaki gelişim ve erdem arayışı ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca, mistisizmin psikolojik ve kültürel etkileri, bireylerin içsel dünyalarını yeniden yapılandırmalarına yardımcı olmakta ve toplumsal dönüşüm süreçlerinde de önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmalar genel olarak, mistik deneyimlerin kültürel bağlamdan bağımsız olmamakla birlikte, bireyler üzerinde benzer bir içsel aydınlanma ve varoluşsal anlam arayışı yarattığını göstermektedir.

Mevlâna ve Mistisizmin İlişkisi

Mistisizm, neredeyse tüm dini geleneklerde karşımıza çıkan bir düşünce sistemidir. Her dinin kendine özgü mistisizm anlayışı bulunmakla birlikte, çeşitli ortak temalar barındırmaktadır (Yıkar, 2024). İnsanın akıl yerine sezgiyle Tanrı'ya doğrudan ulaşmasını ve hakikati bulmasını amaçlayan mistisizm, ilâhî aşkla Tanrı'ya yönelme ve bu yolla bilgiye ulaşma özelliğini taşımaktadır (Çelepi, 2017). İlahi aşk dendiğinde şüphesiz ilk akla gelen isimden biri Mevlâna Celaleddin Rumi'dir.

Mevlânâ'nın tasavvuf anlayışı aşk, sevgi, semâ, vecd, cezbe ve istiğrak gibi mistik hallere dayanır (Çetinkaya, 2011). Manevi tatmin sağlayan mistik deneyim, zıt görünen ancak birbirini tamamlayan zihinsel süreçleri harekete geçirir. Bu nedenle, Mevlânâ'nın Mesnevi'sinde paradokslar hakikati açığa çıkaran etkin bir araç olarak kullanılmıştır (Kaval, 2015). Mehdiyev (2017), çalışmasında anlattığı, Mesnevi'de ney metaforunun geçtiği ilk bölümdeki beyitler buna örnektir;

"Dinle, bu ney nasıl şikâyet ediyor, ayrılıkları nasıl anlatıyor. Beni kamışlıktan kestiklerinden beri feryadımdan erkek, kadın herkes ağlayıp inledi. Ayrılıktan parça parça olmuş, kalb isterim ki, iştihak derdini açayım. Aslından uzak düşen kişi, yine vuslat zamanını arar. Ben her cemiyette ağladım, inledim. Fena hallilerle de eş oldum, iyi hallilerle de. Herkes kendi zannınca benim dostum oldu ama kimse içimdeki sırları araştırmadı. Benim esrarım feryadımdan uzak değildir, ancak her gözde, kulakya o nur yok. Ten candan, can da tenden gizli kapaklı değildir, lakin canı görmek için kimseye izin yok. Bu neyin sesi ateştir, hava değil; kimde bu ateş yoksa yok olsun! Aşk ateşidir ki neyin içine düşmüştür, aşk coşkununluğudur ki şarabın içine düşmüştür. Ney, dosttan ayrılan kişinin arkadaşı, hâlâdadır. Onun perdeleri, perdelerimizi yırttı. Ney gibi hem bir zehir, hem bir tiryak, ney gibi hem bir hemdem, hem bir müştak kim gördü? Ney, kanla dolu olan yoldan bahsetmekte, Mecnun aşkının kışalarını söylemektedir. Bu aklın mahremi akılsızdan başkası değildir, dile de kulaktan başka müşteri yoktur. Bizim gamumuzdan günler, vakitsiz bir hale geldi; günler yanışlarla yoldaş oldu. Günler geçtiyse, geçip gitsin; korkumuz yok. Ey temizlikte naziri olmayan, hemen sen kal! Balıktan başka her şey suya kandı, rızkı olmayana da günler uzadı. Pişkinin halinden hiç anlar mı ham öyle ise sözü kısa kesmek gerektir vesselam!"

Mevlana'nın burada işaret ettiği varlık insandır. Kamışlıktan koparılan ney, insanın Allah'ın huzurundan ayrılarak dünyaya gelişini; kurutulup içinin oyulması ise insanın nefsinden arınıp, nefsinin terbiye etmesini simgeler. Ney, nefsinden sıyrıldıktan sonra göğsünde altı, sırtında bir delik kızgın demirle açılır. Ayakları ve ağzı bağlanır. Kamıştan kopmak, dünyada çekilen acı ve sıkıntıyı; ardından ney olma süreci ise insanın insan-ı kâmile dönüşümünü ifade eder. Tüm bu aşamalar sonunda ney, tekâmülünü tamamlayarak ayrılıktan şikâyet etmeye başlar ki bu ayrılık, Allah'tan ayrılıktır. Neyden ses çıkması, bir neyzenin varlığı olmadan mümkün değildir; bu bağlamda, bir teşbih olarak neyzen Allah'ı, ney ise insan-ı kâmilini temsil eder. Hakikatte nefesi üfleyen Allah iken, zahirde ses neyden çıkıyor gibi görünmektedir.

Mistik yaşam, insanın sonsuz özüne ulaşmasını sağlayan bir arınma sürecidir ve bu süreçte aşk en önemli faktördür. Mistik kişinin eylemi, irade yerine aşka yöneliktir; böylece ruh kötülüklerden arınır ve ilahi varlık gözlemlenirken ilahi olmayan unsurlar yok olur (Kahveci, 2019: 877). Gül (2014), Mesnevi'den alıntı yaparak ruhun gizemini ve önemini şu şekilde dile getirir;

'Gerçekten arzda ve semada insan ruhundan daha gizli bir şey yoktur.

Cenab-ı Hakk, yaş, kuru her şeyi aşikâr kıldı; ama ruh için 'O Rabbinin emrindedir.' diye onu mühürledi.

Kutlu bir göz, ruhu görmüşse artık ona gizli hiçbir nesne kalmaz.'

Alsaç'ın (2023) görüşüne göre, Mevlâna, aşkın özünü ve kendilik bilincini eserlerinde sembolik bir biçimde felsefi bir anlayışla sunar. Ruh, bu dünyaya yabancı olup özgürlüğe kavuşma arzusunu taşır. Semâ, yeniden doğuşu ve ilahî olana ulaşma isteğini simgeleyen bir ritüeldir; ritmik dönüşler sayesinde ruh, asli yurduna, yani Allah'a dönme çabasını ifade eder. Dairesel dönüş, mistik ritüellerde sıkça rastlanan bir uygulama olup yolculuk metaforunu temsil eder. Bu ritüel, insanı daha yüksek bir ruhsal düzeye ulaştıran derin bir yolculuğu sembolize eder.

Bu görüşe örnek olarak Yöntem (2015) çalışmasında, Mevlâna'nın *"Hakikatte yok olan şu cihan var gibi görünmekte, hakikatte var olan cihan da adamakıllı gizlenmede. Rüzgâr esti mi toz toprak görünür, uçup savrulur, rüzgâr görünmez. Toz toprak kendisini gösterir, rüzgâra perde olur. Zâhiren is isleyen, hakikatte izzidir, deriden ibarettir. Gizli olan içtir; asıl odur. Toprak, rüzgârın elinde bir alete benzer. Asıl toprağı yüce ve tabiatı yüksek bil. Toprağa mensup gözün bakışı da toprağa düşer. Rüzgârı gören göz başka bir çeşittir"* ifadesine atıfta bulunarak, görünüşteki gerçeklik ile içsel hakikat arasındaki derin ilişkiyi vurgulamaktadır. Mesnevi, her beyti ve hikâyesinde ayrı bir zenginlik barındırmakta ve insanı bilinenin çok daha ötesine geçebilecek bir varlık olarak tasvir etmektedir. Ben ötesi anlayışı açısından, özellikle aşk ve bütünlük temaları konusunda Mesnevi'nin oldukça zengin bir kaynak sunduğunu belirtmektedir.

Yöntem

Bu çalışmada, Mevlâna'nın felsefesinde mistisizmin rolünü derinlemesine incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, bireylerin algı ve deneyimlerine dayalı olarak konuya daha geniş bir bakış açısıyla yaklaşmayı sağlar. Veri toplama sürecinde yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir. Görüşme formu, iki bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde katılımcıların demografik bilgilerini toplamak amacıyla 5 soru yer alırken, ikinci bölümde Taş (2010) ve Soylu (2016)'dan uyarlanan 8 soru bulunmaktadır. Çalışma için, Selçuk Üniversitesi Bilimsel Etik Değerlendirme Kurulu'nun 02.07.2024 tarih ve 783272 numaralı izni alınmıştır. Görüşmeler, 2023-2024 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Selçuk Üniversitesi ve Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde görev yapan farklı disiplinlerden 17 akademisyenle e-posta ve yüz yüze olarak iki farklı yöntemle gerçekleştirilmiştir. Literatürde bu konunun daha önce çalışılmadığı görüldüğünden amaçlı örneklem yoluna gidilmiştir. Turizm, edebiyat, felsefe gibi çeşitli alanlarda uzmanlaşan katılımcılar gönüllülük esasına göre araştırmaya katılmışlardır. Bu akademisyenler, çeşitli akademik disiplinlerden gelerek araştırmanın çok yönlü bir bakış açısıyla ele alınmasını sağlamaktadır. Görüşmelerden elde edilen veriler, içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiş, bu sayede katılımcıların Mevlâna'nın eserlerindeki mistisizme ilişkin görüşleri analiz edilmiştir.

Bulgular

Araştırma grubunun kişisel özelliklerine ilişkin dağılım değerleri ise Tablo 1'de detaylı olarak sunulmaktadır.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Akademisyenlerin Demografik Özellikleri

		n	%
Cinsiyet	Kadın	5	30
	Erkek	12	70
Yaş	25-34	8	47
	35-44	7	41
	45-54	2	12
Akademik Unvan	Profesör	1	6
	Doçent	7	41
	Dr. Öğr. Üyesi	1	6
	Öğretim Görevlisi	3	18
	Araştırma görevlisi	5	29
Bölüm/Uzmanlık Alanı	Turizm	7	41
	Edebiyat	5	29
	Felsefe	3	18
	İlahiyat	1	6
	Sosyoloji	1	6
Mesleki Kıdem	1-5	4	24
	6-10	4	24
	11-15	1	6
	16-20	6	35
	21+	2	12
Toplam		17	100

Araştırma kapsamında, akademisyenlerin Mevlâna felsefesinde mistisizme yönelik görüşleri incelenmiştir. Katılımcıların %70'i erkek, %30'u ise kadındır. Yaş dağılımına bakıldığında, katılımcıların %47'si 25-34 yaş aralığında, %41'i 35-44 yaş aralığında, %12'si ise 45-54 yaş aralığındadır. Akademik unvanlarına göre dağılımları incelendiğinde, %41'i doçent, %29'u araştırma görevlisi, %18'i öğretim görevlisi, %6'sı profesör ve %6'sı Dr. Öğr. Üyesidir. Uzmanlık alanları açısından bakıldığında, katılımcıların %41'i turizm, %29'u edebiyat, %18'i felsefe, %6'sı ilahiyat ve %6'sı sosyoloji alanında çalışmaktadır. Mesleki kıdemleri açısından değerlendirildiğinde ise katılımcıların %35'i 16-20 yıl, %24'ü 1-5 yıl, %24'ü 6-10 yıl, %12'si 21+ yıl ve %6'sı 11-15 yıl mesleki tecrübeye sahiptir.

Akademisyenlerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular, Mevlâna ve mistisizm bağlamında kategorilere ayrılarak Tablo 2'de sunulmuş; doğrudan alıntılar ise ayrı olarak verilmiştir. Doğrudan alıntılarda katılımcılar K1, K2,...K17 şeklinde kodlanmıştır.

Tablo 2. Akademisyenlerin Mevlana'nın Düşüncelerine ve Mistisizme Yönelik Yaklaşımları

		n	%
13. Yüzyılda yaşayan mutasavvıflardan; Mevlana'nın düşüncelerini biliyor musunuz?	Evet	15	88
	Hayır	0	0
	Kısmen	2	12
Mevlana'nın geliştirmiş olduğu düşünce sistemlerinde etkilendiğiniz bir yön var mı?	Evet	15	88
	Hayır	1	6
	Kısmen	1	6
Mevlana'nın hangi görüşlerinden etkilendiniz?	Hoşgörü	6	35
	Düşünce Yapısı	3	18
	Birlik	2	12
	Tasavvuf	2	12
	Varlık sevgisi	4	23
Mistisizm düşünce sistemine çalışmalarınızda yer veriyor musunuz?	Evet	1	6
	Hayır	14	82
	Kısmen	2	12
Mistik bir kişiliğe sahip olduğunuz söylenebilir mi?	Evet	2	12
	Hayır	12	70
	Kısmen	3	18
Mevlana'nın eserlerinin mistisizmle ilişkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?	İlişkilendirilebilir	13	76
	İlişkilendirilemez	4	24
Sema gösterilerine mistik anlamlar yüklüyor musunuz?	Evet	8	47
	Hayır	5	29
	Kısmen	4	24
Mevlana'nın şiirlerinde görülen lirik üslubun mistisizm içerdiği söylenebilir mi?	Evet	10	59
	Hayır	3	18
	Kısmen	4	23
Toplam		17	100

Akademisyenlerin Mevlana'nın düşüncelerine yönelik bilgilerine bakıldığında, katılımcıların %88'i Mevlana'nın düşüncelerini bildiğini, %12'si ise kısmen bildiğini ifade etmiştir. Bu oranlar, Mevlâna'nın düşüncelerinin akademik çevrelerde genel olarak bilindiğini, ancak yine de bir kısmının derinlemesine bilgi sahibi olmadığını ya da bilgilerini tam olarak yeterli görmediğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, akademisyenler arasında Mevlâna'nın düşünceleri üzerine yüksek bir farkındalık olduğu söylenebilir, ancak bu farkındalığın derinliği kişiden kişiye değişiklik göstermektedir.

Katılımcıların %88'inin Mevlâna'nın düşünce sistemlerinden etkilendiği, %6'sının kısmen etkilendiği, %6'sının ise hiç etkilenmediği belirtilmiştir. Bu bulgu, Mevlâna'nın düşüncelerinin katılımcılar üzerinde genel olarak güçlü bir etki bıraktığını, ancak her bireyde aynı düzeyde etki yaratmadığını göstermektedir. Ancak, %12'lik kesimin etkilenme düzeyinin düşük olması, bireysel farklılıklar veya kişisel ve akademik ilgi alanlarının Mevlâna'nın düşünce sistemiyle tam olarak örtüşmemesiyle ilgilidir. Bu durum, Mevlâna'nın fikirlerinin geniş bir etkiye sahip olduğunu, ancak herkeste aynı etkiyi yaratmadığını göstermektedir. Bu konuda K2;

"Etkilendiğimi söyleyecek kadar detaylı Mevlâna okuması yapmadım, ancak sevgi ve hoşgörüye dayalı bir düşünce sistemi benim kişisel düşüncelerime ve dünyayı algılama şeklime uygundur." biçiminde görüş bildirirken, K16;

"Geliştirmiş olduğu birden fazla düşünce sistemi olduğunu biliyorum (Aşk ve Sevgi, Birlik ve Vahdet, İçsel Yolculuk, Hoşgörü ve İnsan Sevgisi, Aklın ve Bilgelikğin Önemi, Kulluk ve Teslimiyet...). Bu düşünce sistemlerinden beni etkileyen sistem, aklın ve bilgelikğin önemidir. Mevlana'ya göre akıl insanı doğru yola yönlendiren ve gerçekleri anlamasını sağlayan önemli bir araçtır. Bilgelik ise, aklın rehberliğinde edinilen bilgi ve tecrübelerin, hayatın anlamını ve amacını kavramada kullanılmasıdır. Ancak Mevlâna, akıl ve bilgelikğin tek başına yeterli olmadığını, bunların sevgi ve aşk ile dengelenmesi gerektiğini de belirtir. Bu yönü beni etkilemektedir." biçiminde görüşünü ifade etmiştir.

Katılımcıların Mevlâna'nın düşüncelerinden en çok hoşgörü (%35) ve varlık sevgisi (%23) kavramlarından etkilendiğini, ardından düşünce yapısı (%18), birlik (%12) ve tasavvuf (%12) gibi diğer unsurların geldiğini göstermektedir. Hoşgörünün en çok öne çıkan düşünce olması, Mevlâna'nın bu konuda geniş bir etki yarattığını ve katılımcılar tarafından evrensel bir değer olarak benimsendiğini ortaya koymaktadır. Varlık sevgisi ve düşünce yapısı da önemli bir yer tutmakta, bu da Mevlâna'nın felsefi derinliğinin ve insan sevgisinin katılımcılar üzerinde belirgin bir etkisi olduğunu, birlik ve tasavvuf kavramları ise daha düşük oranlarda öne çıksa da katılımcılar için önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Katılımcıların %82'si mistisizm düşünce sistemine akademik çalışmalarında yer vermediğini, %12'si kısmen yer verdiğini, %6'sı ise yer verdiğini ifade etmiştir. Bu bulgu, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun (%82) mistisizm düşünce sistemini akademik çalışmalarında kullanmadığını göstermektedir. Sadece %12'si kısmen yer verirken, %6'sı mistisizmi akademik çalışmalarına dahil etmiştir. Bu sonuç, mistisizm düşüncesinin akademik çalışmalarda yaygın olarak tercih edilmediğini, konunun doğası gereği akademik disiplinlerde daha az yer bulduğunu göstermektedir. Ayrıca, mistisizme kısmen veya tam anlamıyla yer veren azınlık, bu düşünce sistemine yönelik akademik ilginin sınırlı ama var olduğunu ortaya koymaktadır. Bu konuda K13;

"Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümünde araştırma görevlisi olarak görev yapıyorum. Bu nedenle, çalışmalarında mistisizm düşünce sistemine yer veremiyorum. Farklı bir alanda çalışıyor olsaydım, akademik çalışmalarında mistisizme yer vermek isterdim." şeklinde görüş bildirirken K8:

“Kısmen veriyorum. Bunu saygı çerçevesinde bir inanç meselesi olarak görüyorum. Ancak bunu İslam’la özdeşleşmiş bir husus olarak değerlendirmiyorum. Anladığımız biçimi ile mistisizmin olmadığı bir İslam da olabilir. Nitekim benim inandığım İslam’da mistik öğeler son derece sınırlı... Ancak konu benim inanç meselem ötesinde yer yer akademik mesele haline gelebiliyor. Ve çalışmalarım da esasında mistik konularla içli dışlı.” ve K16;

“Evet yer veriyorum. Örneğin Ebuzer’in, İmam-ı Azam’ın düşüncelerini ve yorumlama şeklini (kıyas) bir iki çalışmamda ele aldım.” biçiminde görüşünü ifade etmiştir.

Mistik bir kişiliğe sahip olup olmadıkları sorulduğunda ise, katılımcıların %70’i mistik bir kişiliğe sahip olmadığını, %18’i kısmen sahip olduğunu, %12’si ise sahip olduğunu belirtmiştir. Bu bulgu, katılımcıların büyük bir kısmının (%70) kendilerini mistik bir kişilik olarak görmediğini, %18’inin kısmen mistik bir kişiliğe sahip olduğunu düşündüğünü ve %12’sinin ise mistik bir kişiliğe sahip olduğunu ifade ettiğini göstermektedir. Bu oranlar, katılımcıların çoğunun mistisizmi kendi kişiliklerinde baskın bir özellik olarak tanımlamadığını, ancak bir kısmının mistik eğilimler taşıdığını ortaya koymaktadır. Mistik kişilik yapısına sahip olduğunu belirten küçük bir grup, bu düşünce sistemine daha yakın bir bağ hissederken, genel olarak mistisizmin katılımcıların yaşamında sınırlı bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır.

Mevlana’nın eserlerinin mistisizmle ilişkilendirilmesi konusunda katılımcıların %76’sı bu eserlerin mistisizmle ilişkilendirilebileceğini düşünürken, %24’ü ilişkilendirilemeyeceğini düşünmektedir. Katılımcıların çoğunun kendilerini mistik bir kişilik olarak görmemesine rağmen (%70), Mevlâna’nın eserlerinin mistisizmle ilişkilendirilebileceğini düşünenlerin oranı %76 gibi yüksek bir seviyededir. Bu, kişisel olarak mistik bir yapıya sahip olmasalar bile, katılımcıların büyük bir kısmının Mevlâna’nın eserlerinde mistisizmin izlerini gördüğünü ve bu düşünce sistemiyle ilişkilendirdiğini göstermektedir. Öte yandan, %24’lük bir kesim bu bağlantıyı kurmamakta, bu da mistisizmi Mevlana’nın düşünce dünyasıyla bağdaştırma konusunda farklı yaklaşımlar olduğunu ortaya koymaktadır. Bu konuda K10;

“Mistisizm bir dağ ve Mevlâna’nın eserleri ise bu dağa çıkan binlerce yoldan bir tanesini anlatan bir rehberdir. Mevlâna kendi olduğu yerden dağa bakıp, kendi şartlarına göre ve kendi yolculuğunu anlatan eserler bırakmıştır. Şüphesiz çok kıymetli tecrübeler içeren bu rehber başkalarının yolculuğuna da katkılar sunmaktadır. Mevlâna mistisizmi mana âlemindeki anlaşılabilirliği anlaşılır kılmış, basite indirgemiş ve halkla bütünleştirmiştir.” biçiminde görüş bildirirken, K12;

“Mevlâna, İslam dünyasının en büyük şair ve düşünürlerinden biri olarak kabul edilir ve eserleri mistisizmle derin bir ilişki içindedir. Mesnevi, mistik düşüncenin, aşkın, Allah sevgisinin ve insanın manevi yolculuğunun derin izlerini taşır.” şeklinde görüşünü ifade etmiştir.

Sema gösterilerine mistik anlamlar yükleyip yüklemedikleri sorulduğunda, katılımcıların %47’si mistik anlamlar yüklediğini, %24’ü kısmen yüklediğini, %29’u ise yüklemediğini ifade etmiştir. Mevlâna’nın eserlerinin mistisizmle ilişkilendirilmesi konusunda katılımcıların çoğunluğu bu bağlantıyı kabul ederken, Sema gösterilerine mistik anlamlar yükleme konusunda daha çeşitlenmiş görüşler ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların %47’si Sema’ya mistik anlamlar yüklerken, %24’ü bu anlamı kısmen kabul etmiş ve %29’u ise yüklemediğini belirtmiştir. Mevlana’nın mistik yönünü

eserlerinde görenlerin önemli bir kısmı, Sema gösterilerini de bu bağlamda değerlendirebilir. Ancak, bazı katılımcıların Mevlana'nın düşüncelerini mistik olarak görmesine rağmen, Sema'yı aynı derinlikte mistik bir ritüel olarak değerlendirmemesi, mistisizmle kurulan kişisel veya kültürel bağların farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, mistisizmin her bireyde farklı seviyelerde anlam bulduğunu ve herkes için aynı ritüellerin aynı derin anlamlara gelmediğini göstermektedir.

Son olarak, Mevlana'nın şiirlerinde görülen lirik üslubun mistisizm içerip içermediği sorulduğunda, katılımcıların %59'u lirik üslubun mistisizm içerdiğini, %23'ü kısmen içerdiğini, %18'i ise içermediğini belirtmiştir. Mevlâna'nın eserlerinin mistisizmle ilişkilendirilmesi ve Sema gösterilerine yüklenen mistik anlamlar gibi, katılımcıların çoğu (%59) Mevlana'nın lirik üslubunun da mistisizm içerdiğini düşünmektedir. Bu, Mevlana'nın şiirsel diliyle mistik bir derinlik sunduğunu ve okuyucular üzerinde manevi bir etki bıraktığını gösterir. %23'lük bir kesim bu bağlantıyı kısmen görürken, %18'lik bir kesim ise lirik üslubun mistik bir anlam taşımadığını düşünmektedir. Bu durum, Mevlana'nın lirik üslubunun, tıpkı Sema gösterilerinde olduğu gibi, kişisel algı ve deneyimlere göre farklı şekillerde yorumlandığını göstermektedir. Bazı katılımcılar için Mevlana'nın şiirleri, ruhsal bir yolculuğun sembolü iken, diğerleri için daha fazla edebi veya sanatsal bir ifade olarak algılanmaktadır. Bu konuda K9;

"Mevlâna, hayatı boyunca manevi bir arayış içinde olmuştur. Şiirlerindeki lirik üslup, bu arayışın mahiyeti ile doğrudan ilgilidir. Yine şiirlerindeki üslup, hitap ettiği kitlenin kültürü, dini öğrenme ve yaşama biçimiyle, algı düzlemiyle de ilintilidir. Söz konusu lirik üslup, mistik öğeler içermektedir.

Fakat yukarıda da vurguladığım gibi bu salt bir mistisizm değil, İslam'ı anlama, anlatma ve hayata aktarma tarzıyla da bağlantılı olarak derdini ifade etme, insanlarla iletişim kurma biçimidir." şeklinde görüş bildirirken, K3;

"Eserleri estetik deneyim yaşattığı söylenebilir. Estetik deneyimde de bireyin kendini aşarak daha yüksek bir gerçeklikle bütünleşme söz konusu olabilir." şeklinde görüş bildirmiştir. Her iki görüş de Mevlâna'nın lirik üslubunun çok katmanlı olduğunu ve hem mistik hem de estetik bir deneyim sunduğunu öne sürmektedir. Bu çeşitlilik, Mevlâna'nın eserlerinin mistik anlamlarının bireyler tarafından farklı şekillerde algılandığını ve yorumlandığını ortaya koymaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Türk Dünyası'nın uluslararası İnanç turizmi, manevi arayış içerisinde olan bireyler için güçlü bir çekim unsuru haline gelmiş ve akademik araştırmaların odak noktalarından biri olmuştur. Bu çalışmada, Mevlâna Celaleddin Rumi'nin felsefesi ve mistik öğretilerinin akademisyenler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bulgular, Mevlâna'nın hoşgörü, sevgi ve varlık sevgisi gibi evrensel değerlerinin akademik çevrelerde geniş bir kabul gördüğünü ve bu değerlerin katılımcıların düşünce dünyasında derin bir yer edindiğini göstermektedir. Katılımcıların büyük bir kısmı, Mevlâna'nın felsefi düşüncelerini yakından bilmekte ve bu öğretilerden etkilenmektedir. Özellikle hoşgörü

ve varlık sevgisi, Mevlâna'nın felsefesinde en fazla öne çıkan unsurlar olarak belirginleşmiştir.

Mistisizm açısından değerlendirildiğinde, katılımcıların çoğu, kendi kişiliklerinde mistik özellikler taşımadıklarını ifade etseler de Mevlâna'nın eserlerini mistisizmle ilişkilendirdikleri görülmüştür. Ancak, mistisizmin akademik çalışmalarında kullanım oranı oldukça düşük kalmıştır. Bu bulgu, mistisizmin akademik çerçevede sınırlı bir yer bulduğunu, ancak Mevlâna'nın eserlerinin mistik unsurlar içerdiği konusunda genel bir uzlaşma olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcılar, Mevlâna'nın şiirlerindeki lirik üslup ve Sema törenlerinin mistik bir derinlik taşıdığını kabul etmekte, ancak bu ritüellerin ve eserlerin anlamlarına ilişkin kişisel yaklaşımlar farklılık göstermektedir.

Sonuç olarak, Mevlâna'nın felsefesi ve mistik öğretileri, akademik çevrelerde önemli bir etki yaratmakta ve evrensel temalar olarak geniş bir kabul görmektedir. Ancak, mistisizmin akademik çalışmalarda sınırlı bir şekilde ele alınması, bu alanın daha fazla araştırılmasına ve entegre edilmesine yönelik bir ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Mevlâna'nın hoşgörü, sevgi, birlik ve mistisizm gibi evrensel temalarının, günümüz küresel ve kültürel dinamikleri içerisinde büyük bir öneme sahip olduğu bu çalışma ile bir kez daha vurgulanmıştır.

Gelecekte yapılacak araştırmalarda, Mevlâna'nın mistik öğretilerinin sadece akademik çevrelerde değil, inanç turizmi ve manevi deneyimler üzerinde de daha derinlemesine incelenmesi faydalı olabilir. Mevlâna'nın felsefesi ve mistisizminin turistler üzerindeki manevi etkilerinin araştırılması ve bu öğretilerin modern turistlerin manevi arayışlarına nasıl katkı sağladığının ele alınması, literatüre önemli katkılar sunabilir. Bu hem akademik dünyada hem de turizm sektöründe Mevlâna'nın felsefesi ve mistisizminin daha geniş bir perspektiften anlaşılmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akarsu, B. (1984). *Felsefe Terimleri Sözlüğü* (3. Basım). Ankara: Savaş Yayınları.
- Akay Şumnu, E. (2023). Batı Modern Sanatında Mistisizm, Okült ve Kadın Sanatçılar, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 13(1), 253-269.
- Alsaç, F. (2023). Mevlâna felsefesinde yeniden doğuş arketipi bağlamında semâ töreni. In C. Mollamehmetoğlu Çekici & M. Çekici (Eds.), *Mevlânâ'nın düşünce dünyası üzerine edebi yazılar* (ss. 166-196). İstanbul: Rumi Yayınları.
- Arpağuş, S. (2007). Mevlâna Celâleddin Rûmî (1207-1273), *İSTEM*, (10), 91-111.
- Arslan, S. (2023). Mevlânâ'nın Mesnevî adlı eseri örneğinde Sufi şahsiyet eğitimi, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.
- Arslanoğlu, İ. (2000). Mevlânâ'nın Aşk ve İnsan Felsefesi, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 16, 175-197.
- Atasever, A. N. (2024). Varoluşçu Psikoterapi ve Mevlâna Celaleddin-i Rumi, *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 100-124.
- Baltacı, M., & Aytemir, Ş. (2024). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin İnanç Turizminin Swot Analizi ile Değerlendirilmesi. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 1-16.
- Bayram, B. (2002). Çağdaş sanatta boşluk kavramı minimalizm-mistisizm ilişkileri, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Bilen, O. (2018). Beauty Torn by a Prick of Thorn: Rumi's Philosophy of Human Love. *Humanities Bulletin*, 1(2), 110-119.
- Boyacıoğlu, F., ve Erdağ, S. (2013). Mevlâna Celaleddin Rumi ve La Fontaine'de Hoşgörü Algısı. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(8), 325-340.
- Büyükcinal, Z. (2014). Mevlânâ'nın tasavvuf felsefesinde sembolizm, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çam, O., ve Çılgınoğlu, H. (2020). İnanç Turizmi Merkezi Olarak Mevlâna Müzesi ile Şeyh Şaban-I Veli Külliyesi'nin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 342-357.
- Çelepi, M. S. (2017). Türk Mistisizm Geleneğinde Yunus Emre'nin Sırma Ermesi, *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 111-134.
- Çelik, C. (2002). Mevlana'nın Fikirlerinin Türklerin Dini Hayatına Etkileri, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(12), 21-38.
- Çetin, T., ve Önder, S. (2017). Ortaokul Öğrencilerinin İnanç Turizmi ve Hoşgörü Algısı. *Journal of Anatolian Cultural Research (JANCR)*, 1(1), 70-84.
- Çetinkaya, Y. (2011). Mevlevilikte Müzik Felsefesi: Mesnevî'de Aşk, Mûsikî, Ney. *İnsan ve Toplum*, 1(2), 57-86.
- Dede, E. (2023). Mistisizm ışığında Molla Sadrâ'nın tanrı anlayışı üzerine bir inceleme, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Deniz, Y. S., Çılgınoğlu, H., & Avcı, M. (2024). İnanç Turizmi Bağlamında Saratlı Halkının Hacı Bektaş Veli Yılı Farkındalığı. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (109), 257-270.
- Di Biase, G. (2018). Mysticism and Morality. Iris Murdoch's Platonic Mysticism. *Teoria. Rivista di Filosofia*, 38(1), 133-144.

- Dikici, E. ve Sağır, A. (2012). Antalya'da İnanç Turizminin Sosyolojik Çözümlemesi: Demre-Myra Örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012(1), 35-43.
- Doğan, A. F. (2023). İngiliz Edebiyatı'nda Bir Mistik: William Blake, *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 17 (38), 111-134.
- Edsman, C. M. (1970). Mysticism, Historical and Contemporary. *Scripta Instituti Donneriani Aboensis*, 5, 7-33.
- Erdem, E. (2024). Mesnevî'de Mevlâna'nın Dünya, Zühd, Rızık ve Kanaat Telakkileri: İslam İktisat Düşüncesi Üzerinden Bir Değerlendirme, *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)*, 10(1), 240-273.
- Esel, E. (2009). Dinî ve Mistik Deneyimlerin Muhtemel Bilişsel ve Nörobiyolojik Düzenekleri. *Psychiatry and Clinical Psychopharmacology*, 19(2), 193.
- Gâb, S. (2021). Mysticism Without Concepts. *International Journal for Philosophy of Religion*, 90(3), 233-246.
- Gül, H. (2014). *Mesnevî'de Tasavvufî Tefsir* (1. Baskı), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Gürdal, K. (2023). Konya ilinin inanç turizmi potansiyelinin değerlendirilmesi ve Konya'daki turist rehberlerinin inanç turizmine bakış açıları, Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- Güzel, Ö. (2010). Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Yeni Bir Dinamik: İnanç Turizmi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2(2), 87-100.
- Küçük, M. A. (2013). Din-turizm ilişkisi çerçevesinde Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslamiyette hac uygulamasına genel bakış. *Dini Araştırmalar*, 16(42 (17-06-2013)), 101-128.
- Harunoğulları, M. (2016). Kilis'in İnanç Turizmi Potansiyeli ve Kutsal Mekânları. *Electronic Turkish Studies*, 11(21).
- Imran, M. M., & Hussain, M. (2019). Positive Disintegration in Mystical Experiences: A Psychological Study of Muriel Maufroy's Rumi's Daughter. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 58(2), 97-105.
- İnan, Ö. S. (2024). Konyalı Aczî'ye Ait Bir Na't-I Mevlânâ, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 11(29), 23-40.
- İspir, M. (2007). Mevlâna'da İnsan ve Aşk, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 7(4), 179-186.
- Jones, R. H. (2020). On Constructivism in Philosophy of Mysticism. *The Journal of Religion*, 100(1), 1-41.
- Kahteran, N. (2009). Rumi's Philosophy of Love in the Era of U-turned Islam. *İslam Dünyası Araştırmaları*, 2(2), 51-62.
- Kahveci, K. (2019). Mistik Bir Tecrübe Olarak Ruhun Baş Dönmesi: Hint Mistisizmi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(2), 875-885.
- Kahveci, K. (2019). Muzdarip Ruhların Huzur Arayışı: Hıristiyan Mistisizmi/Stricken Souls' Search of Tranquility: Christian Mysticism. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (62), 161-176.
- Karabulut, T., ve Kaynak, İ. H. (2016). İnanç Turizmi Bağlamında Kentsel Turizm ve Kültürel Turizm: Konya Örneği, *Selçuk üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, (35), 185-191.
- Karter, Ç. S. (2024). Soyut Sanatın Mistik Boyutu: Wassily Kandinsky ve Erol Akyavaş'ın Eserleri Üzerine Bir İnceleme. *The Journal of Turk-Islam World Social Studies*, 11(40), 100-127.
- Kaval, M. (2015). Mistisizm'in Dili; Sembolizm. *Turkish Studies International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, 10, 6.

- Kayışlı, B., ve Önal, M. (2022). Mevlana'da Aşk Felsefesi ve Kendini Gerçekleştirme, *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2).
- Kervankıran, İ., & Eryılmaz, A. G. (2017). İnanç Turizmine Yönelik Ziyaretçi Algılarının Demografik Farklılıklar Açısından İncelenmesi: Konya Mevlâna Müzesi Örneği. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (59), 276-296.
- Kızbaz, K. (2008). Mevlânâ felsefesi ve Türkiye'de yapımı tamamlanan Mevlânâ belgesellerinin karşılaştırmalı incelemesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kök, M. (2001). *Mistik Dünya Görüşü ve Bergson* (1. Baskı), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kuşlu, A. (2024). Mevlânâ'da İnsanın Yaratılması Bağlamında Rahmet, İyilik ve Kötülük Tasavvuru. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 28(1), 507-525.
- Küçük, M. A. (2013). Din-Turizm İlişkisi Çerçevesinde Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslamiyette
- Mahdieh, B. (2017). Rumi's Mystical Ontology in His Poetry. *Research Result: Theoretical and Applied Linguistics*, 3(3), 74-77.
- Marshall, P. (2022). Does Mystical Experience Give Access to Reality?. *Religions*, 13(983).
- Mehdiyev, N. (2017). Delilcilik ve Tanrı İnancının Epistemik Statüsü. *Felsefe ve Sosyal-Siyasi Elmler* (Cilt 2, ss. 9-27). Bakı: Uluslararası Felsefe Araştırmaları Derneği (U F A D).
- Noyan, S. (2013). Türk romanında mistisizm (1923-1980), Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Sanders, J. W., ve Zijlmans, J. (2021). Moving Past Mysticism in Psychedelic Science. *ACS Pharmacology & Translational Science*, 4(3), 1253-1255.
- Sarı, Ö. (2013). Kent Markalamasında Konya ve Mevlâna Örneği, *İdealkent*, 4(8), 170-179.
- Saruhan, M. S. (2005). Islâm düşüncesinde" isti'are"(metafor). *Bizim Büro Basımevi*.
- Sayın, E. (2016). Ontolojik Açıdan Tasavvuf, Mistisizm ve Maneviyatçılığa Dair Yaklaşımların Karşılaştırılması, *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 11(21).
- Scholem, G. (2020). Dinî Otorite ve Mistisizm, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29(1), 361-378.
- Seyed-Gohrab, A. (2020). Rūmī's Antinomian Poetic Philosophy. *Mawlana Rumi Review*, 9(1-2), 159-199.
- Soylu, R. (2016). Çağdaş Türk resim sanatında mistik semboller ve göstergebilim analizleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Spencer, D. (2021). The Challenge of Mysticism: A Primer From A Christian Perspective. *Sophia*, 60(4), 1027-1045.
- Sunar, C. (1966). *Mistisizmin Ana Hatları* (1.Baskı), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sunar, C. (1979). *Mistisizm Nedir?* (1.Baskı), İstanbul: Kılıç Kitabevi.
- Sutekin, A., ve Sert, N. (2019). Mevlevîlikteki Nefis Mertebelerinin Semâ Ayini'nde Sembolize Ettiği Renkler. *Atlas Journal*, 5(16), 10-17.
- Şafak, Y. (2004). *Mevlânâ Celâleddin-î Rûmî Bütün Eserleri Seçmeler* (2.Basım), Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Şahin, B. (2012). *Mevlâna Celâleddin Rûmî Bütün Eserlerinden Seçmeler*, (3.Baskı) Konya: Rûmî Yayınları.

- Şahin, İ. (2024). Turist Rehberlerinin İnanç Turizmi'ne İlişkin Algıları, Sorumluluk Alma Eğilimleri ve Uzmanlaşma Niyetleri Üzerine Nicel Bir Araştırma, *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 19(74), 221-247.
- Tamer, C. (2022). Güneydoğu Asya Dinlerinin Bâtini Boyutlarının İran Örneğinde İncelenmesi: Tasavvuf, Mistisizm ve Mehdilik, *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 575-611.
- Tapur, T. (2009). Konya İlinde Kültür ve İnanç Turizmi. *Journal of International Social Research*, 2(9).
- Tas, Mutluhan. (2010). XIII. Yüzyılda Anadolu'da hâkim olan tasavvuf düşüncelerinin 1980 sonrası çağdaş Türk resim sanatına yansımaları, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Temiztürk, H. (2019). Kilise, Mistisizm ve Feodalite Perspektifinden Orta Çağlı Bir Hıristiyan Mistik: Bingenli Hildegard, *Amasya İlahiyat Dergisi*, (12), 373-408.
- Toğuşlu, A. (2011). "Mevlâna-Aşkın Dansı" İle Evrenselliğe Odaklanmak, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1).
- Torun, F. K. ve İsmailoğlu, S. (2024). İnanç Turizmi Kapsamında Erzurum'da Yer Alan Dini Yapılar. *Journal Of Academic Tourism Studies*, 3(2), 1-15.
- Turhan, P. (2024). New Age Sufism and its Foundations: The Case of Mevlânâ Celaleddin Rumi in Roger Housden's Chasing Rumi, *Akademik Hassasiyetler*, 12(25), 570-601.
- Wainwright, W. J. (2021). Mysticism. *The Encyclopedia of Philosophy of Religion*, 1-10.
- Yaylı, G. (2020). Mevlânâ Düşüncesinde Felsefe ve Hakikat, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 659-669.
- Yazoğlu, R. (2017). Mevlânâ ve Batı Düşüncesindeki İnsanlık Sevgisinin Karşılaştırılması. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(7), 1-13.
- Yıkar, O. F. (2024). Yahudi Düşünür Bahya ibn Pakuda'nın el-Hidâye ilâ Ferâizi'l-Kulûb Eseri Çerçevesinde Mistik Görüşleri, *Marifetname*, 11(1), 237-261.
- Yıldırım, A. (2008). Mevlânâ'nın Vahdet Anlayışı ve Paradoksal Söylemi, *Erdem*, (50), 223-232.
- Yıldırım, A. (2021). Tasavvuftaki Sürekli Yaratılış Nazariyesinin Mevlânâ'nın Şiirlerindeki İzleri. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7(4), 1630-1643.
- Yıldız, İ. (2024). Mevlana'da İman Felsefesi ve Evrensel Kuramlar, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (46), 396-430.
- Yöntem, M. K. (2015). Mevlâna Mesnevi Sinde Aşkın Bilinç, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (52), 10-28.

İnternet Kaynakçası

<https://tdk.gov.tr/?s=mistisizm>

[Erişim Tarihi: 14.08.2024].